

REDEFINING THE EDUCATIONAL ROLE OF THE FAMILY

Anka Jurčević Lozančić

Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Petrinja, Croatia

ABSTRACT

Industrialization, the new concept of the society, and the recognition of human and citizen rights, have created a new social order and the concept of humanization. The consumer society suggests and requires new values, new relationships among people, new concepts of time and space. The relationship between consumption and production, profit gain and the acquisition of material goods lessens human spontaneity, the need to relax with one's family and friends, to give in to emotions, to reflect on spirituality and to construct a quality relationship with oneself and others. In this context it is necessary to consider questions regarding the child as well as the family and its changed role. The education of children in the modern living conditions needs to be viewed as a process, a role in the interaction with the entire social environment. With the intention of raising their child, parents do not apply a sufficiently modern pedagogical knowledge (Maleš and Kušević, 2011). Moreover, uncertainties regarding parental rights and responsibilities are also present. Questions pertaining to parents and their competency for the roles of mother and father become increasingly important. In this paper an overview of the modern scientific knowledge which examines basic family values relevant to education and child rearing in the context of the modern society is given.

Key words: parenthood, education, child, modern society

INTRODUCTION

Although specialized and scientific literature contain various theoretical approaches to the definition of the family, the most appropriate definition fitted for the purposes of this paper seems to be the one describing family as the educational union of parents and children based on interpersonal validation and emotional relationships, and characterized by joint housing and economical cooperation of its members (Maleš et al., 2003). Numerous social, economical and demographic changes in the world (as well as in Croatia) determine the structural changes which take place within the structure of the family, the organization of family life, family relationships, and communication inside the family. We regard a modern family, faced with many problems: unemployment, insecure existence, increase in the divorce rate, family violence, business overload. A family as a basic unit or the core of a society does not live in isolation; rather it is involved in the life of a larger community. Moreover, everything happening in the context of the community affects the family and its educational role. The global economic crisis, and especially the poor economic life conditions, unemployment, and dissatisfaction with the quality of life stipulate that numerous families are faced with concerns for personal existence which increases stress in many parents. When defining a modern family within the context of the Croatian society and culture, one needs to emphasize that we have been witnessing a period of significant social transformation, political transformation, and the privatization of goods for a long time now. This has influenced the socio-economic position or status of the family significantly, giving it a significance it did not have before. In his theoretical work "The stable family and desirable parenthood in a chaotic world (possible) reality or illusion? Do they have a perspective and/or alternative?" Ljubetić (2011) examines the negative factors which endanger the family. First of all, it is personal stress which determines a parent's sense of oversaturation which may cause depression or anxiety of parents and as a consequence lead to children's emotional and behavioral problems. Secondly, marital stress caused by constant disagreements and conflicts between spouses leads to further problems with adjustment in children. Furthermore, stress caused by performing the role of a parent, especially when dealing with demanding or temperamental children, and the lack of support from the social surrounding, increases a parent's sense of loneliness, which may lead to emotional and behavioral problems for both children and parents. According to a model created by Conger and Elder (1994, according to Čudina-Obradović and Obradović 2006), stress affects children the most because it disrupts parental relationships and affects the quality of

parenthood in a negative way. So, knowing how to cope with stress is an important variable which significantly affects the successful functioning of the family.

Aware that the family has changed over the last few decades, Rinaldi (2006, p. 56) asks the following questions: "Did the consciousness of the individual who makes the family change so much that a new definition of the family and the identity of the family is created? Did the views of the society change and how much? What are the family rights and values today?" Changes in the modern family in the context of the current social changes require parents to entrust their children's education and socialization to many institutions. More specifically, Juul (2003, p. 36) says: "couples who become parents today are in a completely new situation; their children will spend more time with professional staff while growing up than with them. " The above-mentioned processes of family transition are partly determined by the new image or the new ways of life women have in the modern families, which, of course, cause changes in the socialization of the child. The role of the woman (mother) who takes care of the children at home and the business affirmation of the woman on the work-market demands seeking a replacement for her and the active use of professional educators. In that sense, Rinaldi (2006) warns that children are taken away from their parents and placed in preschool institutions at an ever younger age. According to the author, parents increasingly give authority to other people and places to perform their roles. Such are the opinions of Maleš and Kušević (2011) who claim that employing the woman outside the home directly increases the number of children who spend time without parental presence and care, so one of the key segments of social aid to the family is the development of a system of social care of children. Or is this not so? Could the reverse be true: that the family is too lonely and distanced from others so that it does not have enough social and economic support? Carlina Rinaldi says that in modern times parenthood is more demanding than it used to be because parents are more knowledgeable about the complexities of education and at the same time are more burdened with personal existential problems and social changes.

THE SPECIFICITIES OF THE MODERN FAMILY

The postmodern family unit is characterized by the feelings of shared love and parenthood, modernity and a source of autonomy of all its members. In a contemporary society, simultaneous maternity and professional career give a degree of independence to a woman, which

enables her to have a more equal position inside the family and the broader social community. Today, argumentatively, we speak of a new image and quality of life of a woman in modern social relationships (Arendell, 1997) or about the culture and labor division inside the family (Lynch and Hanson, 2004). But when the support of the husband, the life partner, is left out, the disharmony between the family and the professional life becomes more pronounced and it increases stress, affects the quality of the marital and family life, and, of course, the quality of child-rearing. In other words, a spouse's support in such situations contributes considerably to the resolution of possible conflict situations and the reduction of family stress. The results of many various studies show that partners are very different, not only according to the frequency with which they participate in family obligations, but also to the type of the activity performed. Without going into the analysis of the ratio and division of family and business obligations between the two partners, we believe that, in order to achieve harmony between family life and work place, it is important that the spouses experience balance and mutual understanding. Moreover, Maleš et al. (2003) say that satisfaction and good functioning in the work-place and in the family with minimal conflict are the basis for a harmonious family life in which a man and a woman divide the roles equally and enjoy them. Equality in a family community undoubtedly means equal respect toward the differences between partners that need to be seen as strengths in order, as mentioned by Juul (2003, p. 38): "to create collectiveness".

The question of a desirable family image follows from what has been said. What is normal (i.e. typical, expected) in family life and how to recognize a healthy (i.e. optimally functioning) family? Modern families, as emphasized by Judith Stacey (1990, according to Hoghughi and Long, 2005) change family life creatively; for example, men and women share chores and child-care equally, unwedded working men and women choose single parenthood, long-term close friends consider themselves members of the family and extended family relationships are maintained through multiple marriages. In other words, the growing uncertainty of the natural, social and political world causes family values to go through a turbulent period of disintegration and change. Speaking about a modern family, we should not forget that in the series of changes taking place in the process of the family structure, we notice positive changes in parent-child relationships: the child is an equal member who gets certain ideas from the family, the basic rules of conduct, but has a right to his/her own opinion and action. Furthermore, living with a mother and a father, a child is given the opportunity to fulfil his/her basic physical, existential, psychological needs and a constant sense of success and accomplishment. This means that an emphasized orientation

toward communication inside the modern family, a child nurturing and higher-quality life contents lead to a higher-quality child-care. Considering the quality of educational influences of modern families in the context of society, Bergmann (2009) claims that there is no cause for concern because many parents show resilience by choosing the best from many various life situations, finding new models or forms of family connections. Golombok (2000) has a similar opinion, listing the characteristics of modern families which make them resilient, such as:

1. Flexibility and understanding
2. Clear roles and communication
3. Encouraging autonomy and individual development
4. Encouraging moral and ethical educational guidelines.

In search of an answer to the question of what really makes the uniqueness of a modern family, it is necessary to emphasize that the modern family has fewer members, gives more attention to the child's needs, his/her education and mutual family relationships based on mutual understanding and trust. Is it justifiable to conclude that the modern family, in the process of its making, ranges from the more successful to the less successful? Speaking of the modern family in the world (and in Croatia) we should not forget that the divorce rate is increasing. New, legal regulations of divorce as well as an increased independence and autonomy of both partners make divorce a less conflicting and stressful occurrence. Elkind (1994) describes a popular written agreement between partners based on the form of an individual marital contract or pre-nuptial agreement which is made between individuals, in which they set common conditions, rights and obligations which they must follow in order for the family unit to be successful. The author metaphorically describes a pre-nuptial agreement as a "summary of emotions and mutual affection" (ibid., p. 82). Furthermore, we should not forget that despite the increase in the divorce rate in developed countries, people still re-marry. Simply put, people are optimistic so, if one marriage fails, they try again. So, new relationships in the course of a lifetime, with periods of living together and living on one's own become more frequent, meaning that most adults and their children create different family structures based on how they separate and meet again. Stacey (1990, according to Hoghughi and Long, 2005) is particularly impressed with creative initiatives to re-shape the experience of divorce from a failed individual attempt into a reliable network of cousins, including new partners and former partners and their children, cousins and friends into a support system which exists and advances. At the same time, the basic task of the

family remains unchanged and that is to give the child love, security and protection.

FAMILY – AN EDUCATIONAL COMMUNITY

In a time of intensive changes (as is the time we live in often referred to) Konner (2010) warns that in many various cultures the basic values which have ensured the foundation of family life pass through a period of disintegration and transformation and concludes that the map of the world gives the information about the existence of various types of families. Rinaldi (2006) has a similar opinion, speaking of the geography of the modern family. For example, the cohabiting families (extra-marital connections), bi-nuclear families (after the divorce a new family is formed), matrifocal families (single mothers), monolith families (the woman is at home, the man works), virtual, and many other families are in existence today. According to the author's views, a family is a fragile dynamic structure sensitive to external influences and internal changes which stem from changes in the family structure and the changes of its members' relationships. Arendell (1997), while researching family trends, says that families will continue to face the growing diversity and complexity in structure, gender, life cycle and its creation in general. The modern family experiences intensive changes in the process of its creation because, as it is known, the techniques of artificial insemination open various possibilities of achieving parenthood. Numerous authors, among which is Ehrensaft (2002), vividly warn that in the last few decades: "Whether it was achieved in the traditional manner or with the help of technological advancements, having a child today is considered a great achievement in often adverse social conditions" (ibid., p. 142) We are witnessing a time in which experts from various scientific disciplines (fields) debate the ethical (un)justifiability of certain medical procedures. From a pedagogical perspective, it seems justifiable to point out that each new life awakens the joys of parenthood, the fullness of life for the child and the parent. In order to fully understand the position and functioning of the family system in a modern society, Ljubetić (2011) considers it important to remind oneself of the developmental path of the family: from the time of industrialization, across modernism to today's postmodern days. According to the author, in only a few generations' time families have, under the influence of a broader social context, experienced great structural changes, changes in roles, tasks and functions, all of which has come to be reflected in personal relationships and the system of family values. What are the values we can speak of with

argument and validity? The postmodern world is shaped by pluralism, democracy, religious freedoms, consumerism, mobility and an increased access to information and various electronic media. The modern society emphasizes the values of harmony, tolerance, solidarity, and the acceptance of many beliefs, multiple values, which at the same time mean the recognition of diversity (Golombok, 2000). When diversity is accepted and tolerated, it gains its value for each individual living in this world with the capability to enrich his/her life (...). For example, it is known that in certain socio-cultural communities same-sex marriages are legally acknowledged. Without going into a deeper analysis of the problem (because such is reserved for scientific research based on concrete life examples and serious consideration by the author), we still consider the family to be a value-oriented community which means that its moral function is still extremely significant, not just in the life of the individual members, but in a healthy stable society. Even though, at a general level, it may be a repetition, we will still paraphrase a thought by Juul (2003) in which he emphasizes that the way we treat children significantly determines the future of the world. Only a healthy, sensitive and supporting family can ensure high-quality life for a child. This, among other things, involves living by humane rules and values (empathy, respect, tolerance, the culture of the dialogue of living together). The bases of education are not the parent's words but concrete deeds. A child learns what he/she experiences and with all of his/her being he/she is turned towards the parent who guides the child with a personal example toward many life values. Why is that so important? Rules and values influence and significantly shape a child's development and education. We should not forget that education for values does not only include declarative knowledge but also the acceptance of values as an important part of life attitudes as well as living in harmony with one's values. Examining the above mentioned problems scientifically, Fuller (2007, p.13) emphasizes: "Children need someone who will be with them. An adult who can do more than they can, someone they will negotiate with as well as someone who they actually imitate and try to outdo. And that should be the parents." Also, it seems important to point out that it is extremely valuable to determine what society expects from the family. This does not mean that a document should be written outlining a literal list of tasks, rights and obligations, but rather that a policy of values promoted by the society should be advocated, and the conditions to preserve and advance human values be ensured. Although family has a primary and unique function in the education of its children, a family is not enough. Families need a network of divided social responsibility and solidarity which will help and support them in the education of their children. In the last few years, the society in the majority of the European

countries has attempted to take over a part of a child's protective net, although no particular success has been achieved. Social policies are not sufficiently successful in the insurance of protective networks or programs, services which would help families, especially families having difficulties in achieving success. We should not forget that each family in every society and culture (regardless of good or bad relationships) has a desire for home and community. Whether or not this is successful remains an open question. Although many authors show concern for the dissolution of traditional family values in their work, today's families develop their own values, but they are on an unknown and insecure territory, they lack guidance (Ehrensaft, 2002). Various debates about the future and safety of the family are concerned with the sensitivity and insecurity of modern living. So, the basic question is: how to help families find harmony within complexity, turbulent changes and social contradiction?

Considering the demanding role of parenthood, Hoghughi and Long (2005, p.91) emphasize: "Those afraid of becoming parents simply do not understand that parenthood is not something done by perfect people, it is something that perfects the person!" the same sources say that it is necessary to enforce the family through all life cycles and roles. By appropriate counselling and education, we raise the level of overall pedagogical competency in parents. Such parents will skilfully and securely raise a child by helping him/her grow up to become a successful young person (Ljubetić, 2011). In the introductory part of this theoretical work, it has already been said that a joint parent-child life is dispersed under a greater engagement of its members in various activities outside of the family home (Konner, 2010). So, it is not surprising that, in today's world, family members seek the unobtainable quality time for mutual socialization and the time necessary to relax with family, friends, to relinquish one's self to emotions, to explore spirituality and build a quality relationship toward one's self and others. In that sense, Twentier (2009) warns: "We can give too much of everything to our children – besides ourselves! There is no better time than now to direct our child toward positive attitudes. To gift our child with the best advantages is the best gift of our time" (ibid., p.138). When we speak about the family as a basic educational community, it is vital to remind ourselves that some children exhibit various problems, which are created as a reflection of the imbalance in a child's development or a crisis of the modern family. It has already been said that such families are not rare, as has been noticed in numerous studies which have confirmed the significance family has in the proper development and education of a child, as well as its negative impact, i.e. the risk family.

THE DISHARMONY OF THE FAMILY COLLECTIVE

Considering that education is a complex and long term process in which the most responsible role and task is given to the parents who are, according to their natural function, the educators of their own child, the important factor in the success of parental educational influence on the child is the personality of the mother or the father, their psychological or emotional stability. Citing the results of many various studies, Čudina-Obradović and Obradović (2006) in their book *The psychology of marriage and family* emphasize that a parent's depression, anxious connection to the child, external limitations (economic, temporal), the sense of parental incompetence, loneliness, bad relationship between spouses are the factors which endanger the psychological stability of the parents. Many scientific and life examples show that the economic power of the family influences health, emotional stability, children's academic success, educational status, employment and economic success at an adult age. In particular, it has been shown that economic stability of the family and its cohesion depends on the overall family income and stability, and generally, the employment of the parents (Lynch and Hanson, 2004, Čudina-Obradović and Obradović, 2006). In defining the family, Maleš and Kušević (2011), among other things, as an economic unit emphasize one of its main functions which is ensuring basic resources for the life of its members. This means that the standard of life of one family is dependent on the economic activities of its members. It is logical to conclude that the socio-economic position of an individual in the family has a strong impact on various forms of behavior and the dynamics of family relationships.

Arendell (1997) and Riley (2007) have, in their papers, examined the interaction of the child within his/her family, and how it affects the interactions of the child among his/her peers and the influence of the broader social community on the quality of growing up (Fagan and Fantuzzo, 1999, Riley 2007, Gonzales-Mena, 2009). In these papers, it has been determined that a low socio-economic status of the family is significantly linked to the quality of the parent-child interaction and the general family environment, and that it represents a significant risk to the dysfunctional child behavior. Other researchers say that, in such family communities, the context of violence and stress is significantly greater and contributes to aggression and behavioral disorders to a greater extent (Fuller, 2007). In today's world family violence is increasing. Due to extreme sensitivity of a child in his/her early development and dependence on the parent, Loupan (2006) warns that children who are physically or verbally punished exhibit inappropriate, intense, rigid emotions in certain situations already at a very

early age. The development of these children, from their emotional to the social competency, is definitely more difficult. In a research conducted by Susanne A. Denham (1998) it has been emphasized that exposure to strong negative emotions from parents, followed by their equal negative behavior, contributes to the child's emotional excitement and aggression, and children raised in such a manner consider anger, sorrow, fear and shame as automatic responses to many social challenges outside of the family circle. The same children experience difficulties in creating emotionally close connections in childhood, and this deficiency in their early emotional development points to a later weaker social adjustment to their peers. Some other studies have also confirmed that the relationship between a child and a parent is significantly linked to the development of the communication skills between a child and his/her peers, their emotional expression and self control (Loupan, 2006).

On the other hand, many studies have considered the characteristics of parents which are important for the child's development and education. The most important characteristics of a family environment which influence the child significantly are: parental care, emotional warmth and interest for the child, his/her needs and developmental possibilities. If the parents treat their children with love and validation of their personal developmental characteristics, the children will have a positive self image and a more developed sense of self. One of the significant authors of the early empirical studies dealing with the factors which preclude a child's positive self image is Rosenberg (1987) according to Maleš et al. (2003) who claims that the amount of parental attention and interest in the child is significantly correlated with the child's general self image. The same can be said for the character traits such as helping, giving support, caring and being considerate, performing a constant search for words and actions which express parental love and care for the child's education. When this care ceases, we justly feel that the family has lost its meaning or it has become a burden (Juil and Jensen 2010). The authors also say that "Love and care need to be constantly learned together with those for whom we care" (ibid., p.92). Considering that the family is simultaneously the source of many emotional expectations, an important factor of family life is the subconscious network of human relationships. The members of the family affect each other and the family as a whole. More specifically, as Juil (2003, p.41) puts it: "Everyone is connected in the family, what happens to an individual member, good and bad, affects all. Joyous occasions, happiness and disease affect everyone, not just on the personal and emotional levels but considering everything that happens among family members, the entire human relationship. We call this a family interaction and the quality of this

interaction determines the progress of children and adults, how they will develop their individual potentials and mutual strengths". Children live through and pass on all behavioral patterns and emotional reactions they perceive in others, especially their parents. Parents should help their children achieve skills which will help them form good relationships among friends, because getting along with others is a necessary life skill needed for a successful growing up. When observing the behavior of children in the preschool environment, one sees that children with a richer, more complete, and emotionally safer concept of a family environment have more success in social relationships with other children within preschool institutions (Loupan, 2006, Riley, 2007). On the contrary, children who constantly demand additional attention have parents who often express negative feelings and inappropriate educational procedures. One of the studies included 186 parents in which Fagan and Fantuzzo (1999) attempted to determine whether the perception of parental effectiveness or power influences the social and emotional competences of a child in a preschool institution. Also, the same authors considered some of the traits of the parents which affect their parental behavior, such as: the parents' age, gender, personality characteristics, the behavior of their parents toward them, the knowledge of the child's development and a general satisfaction with life. The results of this research clearly show that realistic parental expectations for children significantly depend on the perception of the overall parental power or competency. The more intense the feeling of parental competency, the more parents exhibit satisfaction and success in the education of their children. Čudina-Obradović and Obradović (2010) cite the results of many various scientific papers which point to the fact that parents and children are connected with a joint heritage and an environment they create together so, in fact, it is difficult to determine which has more influence on the children. Greenspan (2003) has a similar opinion, pointing out that a child's nature is the result of a unique and continued interaction between nature and education, and this interaction happens between a parent and a child. Specifically: "A child has his/her own nature, and the parents bring their own warmth and love packed into a certain behavioral pattern" (ibid., p.121). The author describes such an interaction as a lock and a key, and the finding of the right key creates new patterns of interaction from which the child can develop warmth and trust.

FAMILY AND EDUCATION OF A CHILD – CHALLENGES AND POSSIBILITIES

We know that the society that we live in demands speed, lack of time, concentration on fast effects and not on quality, which results in the superficiality and discord of human relations, primarily family relations. Also, the society promotes the role of the child as a premature adult individual, who is in a diametrical position because he/she is exposed to many pressures and expectations of his/her surroundings but is overly protected at the same time. Ehrensaft (2002) warns about this new situation and reversed childhood patterns in a book called *Spoiled child* saying that the parents have to become aware that education must have its foundation on a wholesome design of all elements – discipline, emotion, society. That is everything that a child needs for a healthy, continuous and complete development. But how to create a harmony between expectations and the realistic, individual possibilities of a child, between the child's nature or his/her personality? A healthy, quality, natural relationship between a parent and a child creates a warm and emotionally rich family atmosphere in which a child can grow. A parent who raises his/her child with warmth and satisfaction will subconsciously and spontaneously transfer this joy and ease onto the child. Maleš et al. (2003) emphasize that love; comfort, encouragement and support are important components for a complete development of a child within a family. The authors claim that each family should exhibit concern in their own particular way, but that concern should be consistent, positive, appropriate and adapted to the child. In order to be successful, and for the child to be as close as possible to living a healthy childhood, the parents must pass from being passive into being active participants with control and balance between the child's and the parents' needs, feelings and obligations (Ehrensaft, 2002).

The communication inside the family presents the most constructive way of resolving any potential misunderstandings. It is also one of the most important paths toward a personal development of each individual member, their closeness and new synergy. Exchanging, listening to and sharing emotions present an important part of the dialogue between adults and children "...who, although different from us, are really capable of understanding, especially in the early preschool period, the reasons of the heart" (Rinaldi, 2006, p.83). If the purpose of education is a satisfied, happy and responsible child, then it is necessary for the parents to guide their children well and, in the interaction with them and among themselves, to try to show their personal responsibility (Juil and Jensen, 2010). The authors particularly emphasize the importance of the authenticity or

originality which is connected to the ability of the parent to be honest when expressing his/her own real thoughts or feelings. Every family should create a leadership based on equal dignity. In order to achieve that, we need to consider the needs of each family member and decide what is useful for personal and social development, as well as further social relationships. Fuller (2007) says that the most suitable approach in parenting is to apply benevolent authority characterized by parental love with a clear declination of breaking the norms for unacceptable behaviour. The parent sets the rules and boundaries based on logical and reasonable solutions and mutual agreements. All of the above significantly contributes to mutual responsibility in the family, which should always be open and clear. In that context, Juul (2003, p. 87) says: "With an equal distribution of power there are greater chances of mutual satisfaction formed between parents and children, and it is one of the more important paths to personal development, closeness and new synergy". A preschool-aged child will swiftly discover when he/she is being helped, and when he/she is being controlled by unacceptable emotional language because the child can recognize the difference in emotional messages. To validate the child as a person means to objectively look into how the child actually feels and help the child speak about him-/herself, his/her feelings, thoughts and values. This requires parental sensibility for the child's individuality and mutual cooperation. Active listening to the child with the purpose of better understanding sets the foundation for the construction of relationships based on mutual respect and presents the best way in which the parents can help the child develop a positive self-image and confidence.

INSTEAD OF A CONCLUSION

The postmodern community is directed toward elaboration, eclecticism, ornamentation and inclusiveness, and it carefully interprets the values of family communities. Many changes and different perceptions of the postmodern society are reflected in the family, its identity and definition of its role with regard to the individual and the society. Furthermore, changes in the traditional religious and moral principles, equal relationships between men and women, the understanding of the child and childhood considerably influence the transformation of the family community. In other words, families have, under the influence of the changes of a broader social context, experienced great structural changes, changes in the roles, tasks, and functions, all of which is reflected in interpersonal relationships and the system of family values. In that sense it is possible to ask the following

question: "If the old rules do not apply, and new rules are not yet defined, where do we look for support, what is our guide?" Every time we wish to define a modern family life in the context of the postmodern times, a new definition signals the end of the familiar structures and the arrival of new ways and conditions of living in a world which is sometimes labelled by insecurity, uncertainty and confusion. Defining the family as a frail dynamic structure, sensitive to internal and external influences, Gonzalez-Mena (2009) says that the complete consensus regarding the definition of the newly forming family structure has not been achieved, despite the better understanding of man's needs, rights and a more intense understanding of the differences of modern families. The presence and involvement of institutions in families of various cultural and social backgrounds should open the possibility for a dialogue and encounters, offering the child the chance to grow up in a variety of possibilities and values. A mutual education starts the processes which are neither easy nor short-term. Ljubetić (2011, p. 82) says: "families from all cultural, educational and social backgrounds must encourage and stimulate their children, talk to them, help them plan and focus on what is important, which they will achieve only by actively being involved in the lives of their children and by creating high-quality, healthy relationships." It is justifiable to conclude that, although the social value of the family is changing, its basic existential importance remains the same, regardless of the culture in which it exists, and that is the constructive interaction of its members and the emotional emptiness caused by the destructive relationships of its members. In detailed considerations of the key purposes of family education Juul (2003) points out that today, more than ever before, we are greatly aware of the uniqueness and value of every child, and the education of children is vastly steered toward the fact that they should grow up to be who they are, to know and accept themselves. In this, the role of the family as the most important environment for the child is irreplaceable.

REFERENCES

- Arendell, T. (1997). *Contemporary parenting, challenges and issues*. London: Sage Publications.
- Bergmann, W. (2009). *Disciplina bez straha: kako steći poštovanje naše djece, a ne izgubiti njihovo povjerenje*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Čudina – Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga

Denham, S.A. (1998). *Emotional Development in Young Children*. New York: The Guilford Press

Ehrensaft, D. (2002). *Razmaženo dijete*. Zagreb: Mozaik knjiga

Elkind, D. (1994). *Ties That Stress: The New Family Imbalance*. Cambridge, MA: Harvard University Press

Fagan, J., Fantuzzo, J. (1999). Multirater Congruence on the Social Skills Rating system- Mother Father, and Teacher assessments of Urban Head start children's social competences. *Early Childhood Research Quarterly*, 14 (2), 229-242.

Fuller, A. (2007). *Zahtjevno dijete*. Zagreb: Naklada Kосinj

Golombok, S. (2000.) *Parenting: What really counts?* Philadelphia, PA: Routledge

Gonzalez-Mena, J. (2009). *Child, Family, and Community; Family-Centered Early Care and Education*. New Jersey: Merrill Pearson.

Greenspan, S.(2003). *Sigurno dijete: Kako djeci pomoći da se osjećaju zaštićeno i sigurno u promjenljivom svijetu*. Buševac: Ostvarenje

Hoghugh, M.; Long, N (2005). *Handbook of parenting: Theory, research and practice*. London: Sage.

Juul, J. (2003). *Razgovori s obiteljima - perspektive i procesi*. Zagreb: Alinea

Juul, J. Jensen, H. (2010). *Od poslušnosti do odgovornosti*. Zagreb: Profil

Konner, M. (2010). *The evolution of childhood*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press

Loupan, B. C. (2006). *Vjerujte u svoje dijete: Buđenje djetetovih punih potencijala*. Lekenik: Ostvarenje

Lynch, E.W., Hanson, M.J. (2004). *Developing cross-cultural competence; a guide for working with children and their families*. Baltimore: MD, Paul H. Brookes Publishing

Ljubetić, M. (2011). Nove paradigme ranog odgoja. U D. Maleš (Ur.), *Stabilna obitelj i poželjno roditeljstvo u kaotičnom svijetu (moguća) stvarnost ili iluzija? Imaju li perspektivu i/ili alternativu?* (str.67-96).Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.Zavod za pedagogiju

Maleš, D., Kušević, B. (2011). Nove paradigme ranog odgoja. U D. Maleš (Ur.), *Nova paradigma obiteljskog odgoja* (str.41-66).Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.Zavod za pedagogiju

Maleš, D., Milanović, M., Stričević, I. (2003). Živjeti i učiti prava. Odgoj za ljudska prava u sustavu predškolskog odgoja. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo

Riley, D. (2007). Social and emotional development: connecting science and practice in early childhood settings. St. Paul: MN Redleaf Press

Rinaldi, C. (2006). In Dialogue with Reggio Emilia. London: Routledge.

Twentier, J. D. (2009). Pozitivna snaga pohvale. Zagreb: Mozaik knjiga.

Anka Jurčević Lozančić

Faculty of Teacher Education, University of Zagreb

Trg Matice hrvatske 12, 44250 Petrinja, Croatia

ajlozancic@vusp.hr

REDEFINIRANJE ODGOJNE ULOGE OBITELJI

SAŽETAK

Industrijalizacija, nova koncepcija društva, prepoznavanje prava čovjeka i građanina stvorile su novi društveni poredak i koncept humanizacije. Potrošačko društvo predlaže i nalaže nove vrijednosti, nove međuljudske odnose, novu koncepciju vremena i prostora. Odnos potrošnje i proizvodnje, stjecanje profita i materijalnih dobara umanjuje čovjekovu spontanost, smanjuje vrijeme koje bi trebao provoditi s obitelji, prijateljima, za prepuštanje emocijama, za istraživanje duhovnosti i izgradnju kvalitetnijeg odnosa prema sebi i drugima. U skladu s navedenim, mnoge promjene i načini shvaćanja postmodernističkog društva odražavaju se i na obitelj, na njezin identitet i definiciju njezine uloge u odnosu na pojedinca i društvo. Odgoj djece u suvremenim uvjetima života potrebno je promatrati kao suptilan proces, ulogu u interakciji s cjelokupnim društvenim okruženjem kojeg determiniraju stalne promjene. Mnogi roditelji u namjeri da odgajaju svoju djecu ne primjenjuju suvremene pedagogijske spoznaje što je posljedica njihove slabe informiranosti (Maleš i Kušević, 2011). Dakako, prisutne su i nejasnoće o roditeljskim pravima i odgovornostima. Pitanja koja se odnose na roditelje i koliko su kompetentni za uloge majke i oca postaju sve aktualnija. U ovome radu daje se prikaz suvremenih znanstvenih spoznaja koje propituju temeljne obiteljske vrijednosti koje su relevantne za odgoj i podizanje djeteta u kontekstu suvremenog društva.

Ključne riječi: roditeljstvo, odgoj, dijete, suvremeno društvo

UVOD

Iako se u stručnoj i znanstvenoj literaturi navode različiti teorijski pristupi određenju pojma obitelji, za potrebe ovog rada čini nam se najprikladnije tumačenje obitelji kao odgojne zajednice roditelja i djece zasnovanoj na međusobnom uvažavanju i emocionalnim vezama, a karakteriziranu zajedničkim stanovanjem i ekonomskom kooperacijom njezinih članova (Maleš i sur., 2003). Brojne društvene, ekonomske i demografske promjene u svijetu (pa tako i kod nas) uvjetuju promjene u

strukturi obitelji, organizaciji obiteljskog života, obiteljskim odnosima i komunikaciji unutar obitelji. Riječ je o suvremenoj obitelji koja se suočava s mnogim problemima: nezaposlenost, nesigurna egzistencija, porast broja razvoda brakova, nasilje u obitelji, preopterećenost poslovnim obvezama. Obitelj kao osnovna jedinica ili jezgra nekog društva ne živi izolirano, već je uključena u život šire zajednice. Štoviše, sve što se događa u kontekstu društvene zajednice utječe na obitelj, a time i na njezinu odgojnu ulogu. Globalna svjetska gospodarska kriza, a posebice loši ekonomski uvjeti života, nezaposlenost, nezadovoljstvo kvalitetom života, uvjetuje da su brojne obitelji suočene brigom za osobnu egzistenciju što povećava stres roditelja. Definirajući suvremenu obitelj u kontekstu hrvatskoga društva i kulture potrebno je naglasiti da smo već više godina svjedoci vremena u kojem se događaju značajne društvene transformacije (pretvorba, privatizacija...) što značajno utječe socioekonomski položaj ili status obitelji koji postaje puno važniji nego što je bio ikada prije. U svom teorijskom radu Ljubetić (2011) s naslovom: *Stabilna obitelj i poželjno roditeljstvo u kaotičnom svijetu (moguća) stvarnost ili iluzija? Imaju li perspektivu i/ili alternativu? propituje negativne čimbenike koji ugrožavaju stabilnost obitelji. Ponajprije to je osobni stres koji uvjetuje roditeljski osjećaj prezasićenosti koji može izazvati depresiju ili tjeskobu roditelja, a kao posljedicu navedenog emocionalne probleme i probleme u ponašanju djece. Drugo, bračni stres uvjetovan stalnim neslaganjem i sukobljavanjem bračnih partnera ima za posljedicu probleme u kasnijoj prilagodbi djece. Nadalje, stres izazvan roditeljskom ulogom, posebice kada je riječ o zahtjevnoj ili djeci teškog temperamenta te nedostatna potpora društvenog okruženja uvjetuje roditeljski osjećaj osamljenosti, što može izazvati emocionalne probleme i probleme u ponašanju djece i roditelja. Prema modelu Congera i Eldera (1994, prema Čudina-Obradović i Obradović 2006) stres najviše šteti djeci jer remeti roditeljske odnose i negativno utječe na kvalitetu roditeljstva. Stoga znati kako se nositi sa stresom vrlo je važna varijabla koja značajno utječe na uspješno funkcioniranje obitelji.*

Svjesni saznanja da se obitelj promijenila kroz posljednjih nekoliko desetljeća Rinaldi (2006, str. 56) postavlja pitanje: „Je li se svijest pojedinca koji čini obitelj promijenila toliko da se stvara nova definicija i identitet obitelji? Jesu li se i koliko promijenila stajališta društva prema obitelji?“ O kojim obiteljskim pravima i načelima danas možemo govoriti. Promjene u suvremenoj obitelji u kontekstu aktualnih društvenih promjena uvjetuju da roditelji odgoj i socijalizaciju djece povjeravaju mnogim institucijama. Ili još konkretnije kako to navodi Juul (2003, str.36): “ parovi koji danas postaju roditelji nalaze se u potpuno novoj situaciji, naime, njihova će djeca tijekom odrastanja provesti više vremena s profesionalnim osobljem nego s njima.”

Navedeni procesi tranzicije obitelji dijelom su uvjetovani novom slikom ili načinima života žene u suvremenim obiteljima što dakako, uvjetuje promjene u socijalizaciji djeteta. Uloga žene (majke) koja se brine za djecu kod kuće do poslovne afirmacije žene na tržištu rada uvjetuje traženje njezine zamjene i aktivnog korištenja usluga profesionalnih odgajatelja. U tom smislu, Rinaldi (2006) upozorava da je dijete sve ranije odvojeno od roditelja i smješteno u predškolske institucije. Prema mišljenju autorice, roditelji sve češće daju ovlasti drugim ljudima i drugim mjestima da rade ono što bi trebala biti njihova uloga. Takvo stajalište iznose Maleš i Kušević (2011) tvrdeći da zapošljavanje žene izvan kuće izravno utječe na povećanje broja djece koja provode vrijeme bez roditeljske prisutnosti i njege, pa je jedan od ključnih segmenata društvene pomoći obitelji razvijanje sustava društvene skrbi o djeci. Ili možda tome nije tako? Može li obrnuta situacija biti istinita, tj. da je obitelj previše usamljena i udaljena od drugih pa ima premalo društvene i ekonomske potpore. Naime, Carlina Rinaldi napominje da je u današnje vrijeme roditeljstvo zahtjevnije zbog toga što su roditelji upućeniji u kompleksnost odgoja, a istodobno su opterećeni osobnim egzistencijalnim problemima i promjenama u društvu.

POSEBNOSTI SUVREMENE OBITELJI

Postmodernu obiteljsku zajednicu karakteriziraju osjećaji zajedničke ljubavi i roditeljstva, urbanosti i izvora autonomije njezinih članova. U suvremenom društvu istodobno ostvarivanje majčinstva i izgradnja profesionalne karijere ženi daje stupanj samostalnosti koji joj omogućuje ravnopravniji položaj u obitelji, ali i široj društvenoj zajednici. Danas se potpuno argumentirano govori o novoj slici i kvaliteti života žene u suvremenim društvenim odnosima (Arendell, 1997) ili o kulturi i podjeli rada u obitelji (Lynch i Hanson, 2004). No, uvijek kada izostaje podrška supruga, životnog partnera disharmonija između obiteljskog i profesionalnog života je izraženija što povećava njezin stres te utječe na kvalitetu bračnog, odnosno obiteljskog života i dakako, kvalitetu odgoja djece. Drugim riječima, podrška bračnog partnera u takvim situacijama znatno doprinosi razjašnjenju moguće konfliktne situacije i smanjenju obiteljskog stresa. Rezultati mnogih i različitih istraživanja pokazuju da se partneri međusobno razlikuju ne samo prema učestalosti kojom sudjeluju u obiteljskim obvezama već i prema tipu aktivnosti. Ne ulazeći u analize o omjeru i raspodjeli obiteljskih i poslovnih obveza između oba partnera, smatramo da je najvažniji doživljaj ravnoteže i međusobnog razumijevanja da bi se postigao sklad između posla i obiteljskog života. I Maleš i sur., (2003) navode da zadovoljstvo i dobro

funkcioniranje na poslu i u obitelji s minimalnim konfliktom, osnova su skladnog obiteljskog života u kojem su muškarac i žena ravnopravno podijelili uloge i u njima uživaju. Ravnopravnost u obiteljskoj zajednici nedvojbeno podrazumijeva jednako uvažavanje različitosti partnera koje treba prihvatiti kao snagu, kako to naglašava Juul (2003, str.38): „za stvaranje zajedništva.“

Temeljem navedenog, logično je zapitati se kakva je zapravo poželjna obiteljska slika? Što je normalno (tj. tipično, očekivano) u obiteljskom životu i kako prepoznati zdravu (tj. optimalno funkcionirajuću) obitelj. Suvremene obitelji, kako naglašava Judith Stacey (1990, prema Houghughy i Long, 2005) kreativno mijenjaju obiteljski život, tako primjerice, muškarci i žene ravnopravno dijele kućanske poslove i brigu o djeci, nevjenčani zaposleni muškarci i žene odabiru samostalno odgajanje djece, dugogodišnji bliski prijatelji smatraju se članovima obitelji, a proširene obiteljske veze održavaju se kroz višestruke brakove. Drugim riječima, rastuća nepredvidljivost prirodnog, društvenog i političkog svijeta uvjetuje da obiteljske vrijednosti prolaze kroz burno razdoblje dezintegracije i promjena. Govoreći o suvremenoj obitelji nikako ne treba zaboraviti da se u nizu promjena u procesu obiteljske strukture, primjećuju i pozitivne promjene u odnosima roditelja i djece: dijete je ravnopravni član koji od obitelji dobiva određene ideje, temeljna pravila ponašanja, ali ima pravo i na vlastito izražavanje i djelovanje. Nadalje, živeći uz majku i oca djetetu je omogućeno zadovoljavanje osnovnih tjelesnih, egzistencijalnih, psiholoških potreba i stalnim osjećajem uspjeha i postignuća. To znači da naglašena orijentacija prema komunikaciji unutar suvremene obitelji, brizi za dijete i kvalitetnije životne sadržaje dovodi do kvalitetnije skrbi za dijete. Razmatrajući kvalitetu odgojnih utjecaja suvremenih obitelji u kontekstu društva Bergmann (2009) tvrdi da nema razloga za zabrinutost jer mnogi roditelji pokazuju otpornost birajući najbolje iz mnogih i različitih životnih situacija, pronalazeći nove modele ili oblike obiteljske povezanosti. Slično razmišlja Golombok, (2000) navodeći karakteristike suvremenih obitelji koje je čine otpornom, a to su:

1. prilagodljivost i razumijevanje
2. jasne uloge i komunikacija
3. poticanje autonomije i samostalnog razvoja pojedinca
4. poticanje moralnih i etičkih smjernica odgoja.

U traženju odgovora na pitanje što zapravo čini posebnost suvremene obitelji, potrebno je istaknuti da suvremena obitelj ima sve manje članova, više pažnje posvećuje djetetovim potrebama, njegovom odgoju, ali i međusobnim obiteljskim odnosima koji se zasnivaju na međusobnom razumijevanju i povjerenju. Je li opravdano zaključiti da

suvremena obitelj u procesu svog nastajanja gradi se od uspješnih prema manje uspješnim? Govoreći o suvremenoj obitelji u svijetu (pa tako i kod nas) nikako ne treba zaboraviti da je razvod brakova u stalnom porastu. Nova, pravna regulativa razvoda kao i sve učestalija samostalnost i autonomija partnera čine razvod manje konfliktnom i stresnom pojavom. Elkind (1994) opisuje popularni pisani dogovor partnera temeljen na formi individualnog bračnog ugovora ili predugovora koji pojedinci sklapaju međusobno, a u kojem postavljaju uzajamne uvjete, prava i obveze kojih se moraju pridržavati da bi obiteljska zajednica uspjela. Autor metaforički opisuje prebračni ugovor kao „sažetak osjećaja i zajedničke ljubavi“ (isto, str. 82). Nadalje, ne treba zaboraviti da unatoč visokoj učestalosti razvoda u razvijenim zemljama svijeta dolazi do ponovnog stupanja u brak. Pojednostavljeno rečeno, ljudi su optimistični pa ako jedan brak ne uspijeva, pokušavaju ponovo. Stoga, nove veze tijekom života s razdobljima suživota i samostalnog življenja postaju sve češće, što znači da većina odraslih osoba i njihove djece osnivaju različite obiteljske strukture uvjetovano upravo time kako se budu odvajali ili ponovo slagali. Stacey (1990, prema Hoghugi i Long, 2005) osobito je impresionirana kreativnim inicijativama da se iskustvo razvoda preoblikuje iz neuspjelog individualnog pokušaja u pouzdanu mrežu rođaka, uključujući nove partnere i bivše partnere i njihovu djecu, rođake i prijatelje u sustav podrške koji egzistira i napreduje. Istodobno temeljna zadaća obitelji i dalje ostaje nepromijenjena, a to je pružiti djetetu ljubav, sigurnost i zaštitu.

OBITELJ –ODGOJNA ZAJEDNICA

U vremenu intenzivnih promjena (kako se često naziva vrijeme u kojem živimo) potrebno je govoriti o obiteljima raznovrsnih oblika ili struktura. Konner (2010) upozorava da temeljne vrijednosti koje su osiguravale osnovu obiteljskog života prolaze kroz razdoblje dezintegracije i preobrazbe u mnogim i različitim kulturama te zaključuje da karta svijeta informira o postojanju različitih tipova obitelji. Slično razmišlja i Rinaldi (2006) govoreći o geografiji suvremene obitelji. Primjerice, danas egzistiraju kohabitacijske obitelji (izvanbračne veze), binuklearne (nakon razvoda zasniva se nova obitelj), matrifokalne obitelji (samohrane majke), monolitna obitelj (žena je kod kuće, muškarac radi), virtualne i mnoge druge obitelji. Prema iznesenim stajalištima autora obitelj je krhka dinamična struktura osjetljiva na vanjske utjecaje i unutarnje promjene koje proizlaze iz promjena u njezinoj strukturi, a time i promjenama odnosa njezinih članova. Arendell (1997) baveći se proučavanjem obiteljskih trendova navodi da će se obitelji i dalje suočavati s rastućom raznolikosti i kompleksnosti u strukturi,

spolu, životnom ciklusu i općenito svom nastajanju. Suvremena obitelj doživljava intenzivne promjene u procesu svog nastajanja jer kao što je poznato tehnike medicinski potpomognute oplodnje otvaraju različite mogućnosti ostvarenja roditeljstva. Brojni autori, među kojima Ehrensaft (2002) slikovito upozorava da tijekom posljednjih desetljeća: „Bilo da je dobiveno na tradicionalan način ili pak tehnološkim novotarijama, imati dijete danas se smatra velikim postignućem u često nepovoljnim društvenim uvjetima” (isto 142). Svjedoci smo vremena u kojem stručnjaci različitih znanstvenih disciplina problematiziraju o etičkoj (ne) opravdanosti pojedinih medicinskih postupaka. Gledano s pedagoškog stajališta, čini se opravdanim istaknuti da svaki novi život pobuđuje radost roditeljstva, puninu života i djeteta, i roditelja. Da bismo što cjelovitije razumjeli položaj i funkcioniranje obiteljskog sustava u suvremenom društvu, Ljubetić (2011) smatra da je važno podsjetiti se razvojnog puta obitelji: od doba industrijalizacije, preko moderne do današnjih postmodernih dana. Prema mišljenju autorice, u samo nekoliko generacija obitelji su pod utjecajem šireg društvenog konteksta doživjele velike promjene u svojoj strukturi, ulogama, zadaćama, funkcijama, što se odrazilo na međusobne odnose i sustav obiteljskih vrijednosti. Koje su to vrijednosti o kojima možemo opravdano i argumentirano govoriti? Postmoderna svijet oblikovan je pluralizmom, demokracijom, vjerskim slobodama, konzumerizmom, mobilnošću te povećanom pristupu informacijama i različitim elektroničkim medijima. Suvremeno društvo naglašava vrijednosti harmonije, tolerancije, solidarnosti, ali i uvažavanje mnogih vjerovanja, višestrukih vrijednosti što podrazumijeva istodobno priznavanje različitosti (Golombok, 2000). Uvijek kada se različitost prihvati i tolerira, ona dobiva svoju vrijednost za svaku pojedinu osobu koja ne samo da postoji u ovom svijetu već je sposobna svoj život stalno obogaćivati (...). Tako primjerice, poznato je da su u nekim društveno-kulturnim zajednicama zakonski priznate istospolne bračne zajednice. Ne ulazeći u dublju analizu navedene problematike (jer o tome mogu govoriti samo rezultati znanstvenih istraživanja temeljeni na konkretnim životnim primjerima i ozbiljnim promišljanjima autora) smatramo da je obitelj i dalje temeljna zajednica vrijednosnog usmjerenja, što znači da je njezina moralna zadaća i dalje izuzetno značajna, i to ne samo u životu pojedinih članova obitelji, već i zdravog stabilnog društva. Iako na nekoj općoj razini možda predstavlja ponavljanje, ipak ćemo parafrizirati misao Juul-a (2003) u kojoj naglašava da način na koji se ponašamo prema djeci značajno određuje budućnost svijeta. Samo zdrava, senzibilna i podržavajuća obitelj može djetetu omogućiti kvalitetniji život, koji, između ostalog, podrazumijeva življenje humanih pravila i vrijednosti (empatija, poštovanje, tolerancija, kultura dijaloga zajedničkog života). Temelj odgoja

ne čine roditeljeve riječi već konkretna djela. Dijete uči ono što doživljava i cijelim je svojim bićem okrenuto prema roditelju koji ga osobnim primjerom usmjerava prema mnogim životnim vrijednostima. Zašto je to važno? Pravila i vrijednosti utječu i značajno oblikuju djetetov razvoj i odgoj. Pri tome ne treba zaboraviti da odgoj za vrijednosti ne uključuje samo deklarativno znanje, već prihvaćanje vrijednosti kao važan dio životnih stajališta i življenje u skladu s vrijednostima. Sagledavajući navedenu problematiku na znanstvenoj razini Fuller (2007, str.13) naglašava: „Djeci je potreban netko tko će biti uz njih. Odrasla osoba koja može učiniti više nego oni, netko s kim će pregovarati, ali i netko koga zapravo oponašaju i koga nastoje nadmašiti. A to trebaju biti, roditelji“. Također, čini se važnim istaknuti da je izuzetno bitno odrediti što društvo očekuje od obitelji, što ne znači donošenje dokumenta s doslovno navedenim zadaćama, pravima i obvezama, već zalaganje politike za vrijednosti koje društvo promiče te osigurava uvjete kako bi se humane vrijednosti sačuvala i unaprijedile. No, iako obitelj ima primarnu i jedinstvenu funkciju u odgoju svoje djece, obitelj nije dovoljna. Obitelji trebaju mrežu podijeljene društvene odgovornosti i solidarnosti koja će im pomagati i podržavati ih u odgoju njihove djece. Posljednjih godina društvo je u većinu europskih zemalja pokušalo preuzeti ulogu djetetove zaštitne mreže u kojoj ipak nije postignut osobit uspjeh. Socijalne politike ne uspijevaju u dovoljnoj mjeri osigurati zaštitne mreže ili programe, službe koje bi pomagale obiteljima, posebice obiteljima s teškoćama da uspiju. Ne treba zaboraviti da svaka obitelj u svim društvima i kulturama (bez obzira na dobre ili loše odnose) iskazuje želju za domom i zajednicom. Otvoreno je pitanje njezine uspješnosti. Iako mnogi autori u svojim radovima pokazuju zabrinutost nad raspadom tradicionalnih obiteljskih vrijednosti, današnje obitelji razvijaju svoje vrijednosti, ali su na nepoznatom i nesigurnom teritoriju, nedostaje im putokaz (Ehrensaft, 2002). Različite rasprave o budućnosti i sigurnosti obitelji dotiču osjetljivost i nesigurnost prema suvremenom životu. Stoga je temeljno pitanje: kako pomoći obiteljima da pronađu sklad unutar složenosti, naglih promjena i društvene proturječnosti?

Razmatrajući zahtjevnu ulogu roditeljstva Hoghughy i Long (2005, str.91) naglašavaju: “Oni koji se boje postati roditeljima jednostavno ne razumiju da roditeljstvo nije nešto što čine savršene osobe, nego nešto što usavršava osobu!“ Isti izvori naglašavaju da je potrebno obitelji osnažiti kroz sve životne cikluse i uloge. Primjerenim savjetovanjima, edukacijom podiže se razina ukupne pedagoške kompetentnosti, a takav će roditelj vještije i sigurnije odgajati dijete pomažući mu da odraste u uspješnu mladu osobu (Ljubetić, 2011). U uvodnom dijelu ovog teorijskog rada, već je rečeno, da se zajednički život roditelja i djece raspršuje pod sve većom angažiranošću

njezinih članova u različitim aktivnostima izvan obiteljskog doma (Konner, 2010). Stoga ne iznenađuje da u današnjem svijetu članovi obitelji traže nedostižno kvalitetno vrijeme za zajedničko druženje i vrijeme potrebno za opuštanje s obitelji, prijateljima, za prepuštanje emocijama, za istraživanje duhovnosti i izgradnju kvalitetnijeg odnosa prema sebi i drugima. U tom smislu Twentier (2009) upozorava „Svojoj djeci možemo dati svega previše – osim sebe! Nema boljeg vremena od sadašnjosti za usmjeravanje našeg djeteta prema pozitivnim stajalištima. Za darivanje djeteta najboljim prednostima nema boljeg dara od našeg vremena“ (isto, 138). Kada se govori o obitelji kao temeljnoj odgojnoj zajednici, važno je podsjetiti da neka djeca pokazuju različite probleme, koji nastaju kao odraz neravnoteže u djetetovom razvoju ili krize suvremene obitelji. Već je rečeno da takve obitelji nisu rijetke, što se primjećuje u brojnim istraživanjima koja potvrđuju značaj obitelji za pravilan razvoj i odgoj djeteta, kao i na njezino negativno djelovanje, odnosno rizičnoj obitelji.

DISHARMONIJA OBITELJSKOG ZAJEDNIŠTVA

S obzirom da je odgoj složen i dugotrajan proces u kojem najodgovorniju ulogu i zadaću imaju roditelji koji su prema svojoj prirodnoj funkciji i odgajatelji svog djeteta, važan činitelj uspješnosti roditeljskog odgojnog utjecaja na dijete je majčina ili očeva osobnost, njihova psihološka ili emotivna stabilnost. Navodeći rezultate mnogih i različitih istraživanja Čudina-Obradović i Obradović (2006) u svojoj knjizi *Psihologija braka i obitelji* naglašavaju da roditeljeva depresija, tjeskobna vezanost za dijete, vanjska ograničenja (ekonomska, vremenska), osjećaj roditeljske nekompetencije, usamljenost, loši odnosi s bračnim partnerom, jesu čimbenici koji ugrožavaju psihološku stabilnost roditelja. Mnogi znanstveni, a i životni primjeri pokazuju da ekonomska moć obitelji utječe na zdravlje, emocionalnu stabilnost, školski uspjeh djece, obrazovni status, zaposlenost i ekonomsku uspješnost u odrasloj dobi. Pri tome posebno se pokazalo da ekonomska sigurnost obitelji i njezina kohezija ovisi o visini ukupnih obiteljskih prihoda i stabilnosti te općenito zaposlenja roditelja (Lynch i Hanson, 2004, Čudina-Obradović i Obradović 2006). I Maleš i Kušević (2011) definirajući obitelj, između ostalog, kao ekonomsku jedinicu naglašavaju jednu od njezinih glavnih funkcija, a to je osiguranje osnovnih sredstava za život njezinih članova. Navedeno podrazumijeva da je standard života jedne obitelji ovisan o ekonomskim aktivnostima njezinih članova. Logično je

zaključiti da socioekonomski položaj pojedinca ili obitelji ima snažan utjecaj na različite oblike ponašanja i dinamiku odnosa u obitelji.

Arendell (1997) i Riley (2007) u svojim radovima proučavali su interakciju djeteta unutar njegove obitelji i kako ona utječe na interakcije djeteta među vršnjacima i utjecaj šire društvene zajednice na kvalitetu odrastanja djeteta (Fagan i Fantuzzo, 1999, Riley, 2007, Gonzalez-Mena, 2009). U navedenim istraživanjima utvrđeno je da nizak socioekonomski status obitelji značajno povezan s kvalitetom interakcije roditelj - dijete i općim obiteljskim okruženjem te predstavlja značajan rizik za disfunkcionalno ponašanje djeteta. I drugi istraživači navode kako je u tim obiteljskim zajednicama kontekst nasilja i stresa značajno češće prisutan i u velikoj mjeri doprinosi agresiji i poremećajima u ponašanju (Fuller, 2007). U današnjem svijetu nasilje u obitelji je u velikom porastu. Zbog izuzetne osjetljivosti djeteta u ranom razvoju i njegove ovisnosti o roditelju Loupan (2006) upozorava da djeca koja su fizički ili verbalno kažnjavana već vrlo rano pokazuju više situacijski neprikladnih, intenzivnih, krutih emocija. Razvoj od emocionalne do socijalne kompetencije za ovu djecu svakako je otežan. U istraživanjima Susanne A. Denham (1998) naglašeno je da izloženost snažnim negativnim emocijama roditelja, koje su praćene njihovim jednako negativnim ponašanjem, pogoduje djetetovom emocionalnom uzbuđenju i agresivnosti, a tako odgajana djeca smatraju ljutnju, tugu, strah i posramljenost automatskim odgovorom na mnoge društvene izazove izvan kruga svoje obitelji. Ista djeca doživljavaju poteškoće u uspostavljanju emocionalno bliskih veza u djetinjstvu, a ovaj nedostatak u njihovom ranom emocionalnom razvoju ukazuje na kasnije loše socijalno prilagođavanje vršnjacima. I neka druga istraživanja također su potvrdila da je odnos između djeteta i roditelja značajno povezan s vještinama i umijećem komuniciranja djeteta s vršnjacima, njihovom emocionalnom izražavanju i samokontrolom (Loupan, 2006).

Suprotno navedenom, u istraživanju mnogih autora razmatraju se karakteristike roditelja važne za razvoj i odgoj djece. Najvažnije odrednice obiteljskog okruženja koje značajno utječu na dijete jesu: roditeljska briga, emocionalna toplina te interes za dijete, njegove potrebe i razvojne mogućnosti. Ako roditelji prema djeci postupaju s ljubavlju i uvažavanjem njihovih osobnih razvojnih karakteristika, ona će o sebi misliti pozitivno, a njihovo samopoimanje bit će razvijenije. Jedan od vrlo važnih autora ranih empirijskih studija o čimbenicima koji prethode djetetovom pozitivnom samopoimanju je Rosenberg (1987, prema Maleš i sur., 2003) koji tvrdi da količina roditeljske pažnje i zanimanja za dijete u značajnoj je korelaciji s ukupnim samopoimanjem djeteta. Isto vrijedi i za osobine poput pomaganja, pružanja podrške, brižnosti i obzirnosti, stalnoj potrazi za riječima i djelima

koja izražavaju roditeljsku ljubav i brigu za odgoj djeteta. Kada se ta briga zaustavi, osjećamo s pravom, da je obitelj izgubila smisao ili da je postala teret (Juul i Jensen, 2010) te nastavljaju: "Ljubav i brižnost potrebno je stalno učiti, zajedno s onima do kojih nam je stalo" (isto, str. 92). S obzirom da je obitelj istodobno i izvor brojnih, ponajprije emocionalnih očekivanja, važan činitelj obiteljskog života nesvjesna je mreža međuljudskih odnosa. Članovi obitelji djeluju jedni na druge, a time i na obiteljsku cjelinu. Ili konkretnije, kako to navodi Juul (2003, str. 41): "U obitelji su svi povezani, ono što se događa pojedinom članu, i dobro i loše, utječe na sve. Radosni događaji, sreća i bolest utječu na svakoga, i to ne samo na osobnoj i emotivnoj razini nego prije svega na ono što se događa među članovima obitelji, na cjelokupne međusobne odnose. To nazivamo obiteljskom interakcijom i upravo kvaliteta te interakcije određuje napredovanje djece i odraslih te kako će razvijati individualne potencijale, ali i zajedničke snage". Djeca proživljavaju i prenose sve one obrasce ponašanja i osjećajne reakcije koje doživljavaju od drugih, ponajprije svojih roditelja. Roditelji trebaju pomoći djeci da steknu vještine koje će im pomoći u stjecanju dobrih prijateljskih odnosa jer dobro se slagati s drugima neophodna je životna vještina potrebna za daljnje uspješno odrastanje. Promatrajući ponašanje djece u predškolskom okruženju vidljivo je da djeca s bogatijom, potpunijom i emotivno sigurnijom koncepcijom obiteljskoga okruženja imaju više uspjeha u socijalnim odnosima s drugom djecom unutar predškolske ustanove (Loupan, 2006, Riley, 2007). Suprotno navedenom, djeca koja stalno zahtijevaju dodatnu pažnju imaju roditelje koji često izražavaju negativne osjećaje i neprimjerene odgojne postupke. U jednom od istraživanja u kojem je bilo uključeno 186 roditelja Fagan i Fantuzzo (1999) pokušali su utvrditi utječe li percepcija roditeljske djelotvornosti ili moći na socijalnu i emocionalnu kompetentnost djeteta u predškolskoj ustanovi. Također, isti autori razmatrali su neke osobine roditelja koje utječu na njihovo roditeljsko ponašanje, a to su: dob roditelja, spol, osobine ličnosti, ponašanje njihovih roditelja prema njima, znanje o djetetovu razvoju te općenito zadovoljstvo životom. Rezultati provedenog istraživanja jasno pokazuju da realna očekivanja roditelja od djeteta značajno ovise o percepciji ukupne roditeljske moći ili kompetencije. Što je intenzivniji osjećaj roditeljske kompetencije, roditelji više pokazuju zadovoljstva i uspješnosti u odgoju svoje djece. Čudina-Obradović i Obradović (2010) navodeći rezultate mnogih i različitih znanstvenih istraživanja ukazuju na činjenicu da roditelje i djecu povezuje zajedničko nasljeđe i okolina koju zajedno stvaraju pa je zapravo teško odrediti što od toga više utječe na djecu. Slično razmišlja i Greenspan (2003) ističući da je djetetova priroda rezultat jedinstvenog i kontinuiranog međudjelovanja između prirode i odgoja, a to

međudjelovanje događa se u interakciji između roditelja i djeteta. Konkretnije: „Dijete nosi svoju prirodu, a roditelji donose svoju toplinu i ljubav upakiranu u određeni obrazac ophođenja“ (isto, str.121) Navedeni međuodnos autor slikovito uspoređuje s bravom i ključem, a pronalaženje pravog ključa stvara nove interakcijske uzorke iz kojih dijete može razviti toplinu i povjerenje.

OBITELJ I ODGOJ DJETETA-IZAZOVI I MOGUĆNOSTI

Poznato je da društvo u kojem živimo uvjetuje užurbanost, nedostatak vremena, koncentraciju na brze učinke, a ne na kvalitetu, što rezultira površnošću i neskladom međuljudskih odnosa, prije svega obiteljskih. Također, društvo eksponira ulogu djeteta kao preuranjeno odrasle individue, koja se nalazi u dijametralnoj poziciji jer je istodobno izloženo mnogim pritiscima i očekivanjima okoline, a s druge strane, pretjerano zaštićivano. Ehrensaft (2002) upozorava na novonastalu situaciju i obrnute obrasce djetinjstva te u svojoj knjizi *Razmaženo dijete* pokušava osvijestiti kod roditelja da se odgoj mora temeljiti na cjelovitom dizajniranju svih elemenata - disciplinskih, emocionalnih, socijalnih. Rekli bismo, svemu onome što je djetetu potrebno za zdrav, kontinuiran i cjelovit razvoj. No, kako uspostaviti sklad između očekivanja i realnih, individualnih mogućnosti djeteta, njegove prirode ili osobnosti? Zdrav, kvalitetan, prirodan odnos roditelja i djeteta uspostavlja toplu i emotivno bogatu obiteljsku atmosferu u kojoj dijete odrasta. Roditelj koji odgaja svoje dijete toplo i sa zadovoljstvom, svakako će tu vedrinu i lakoću nesvjesno, dakle spontano, prenositi i na dijete. Maleš i sur., (2003) naglašavaju da su ljubav, ugoda, ohrabivanje i potpora važne komponente za cjeloviti razvoj djeteta u obitelji. Autorice tvrde da svaka obitelj treba pokazivati brigu na svoj osobit način, ali ta briga treba biti konzistentna, pozitivna, primjerena i prilagođena djetetu. Da bi se u tome što više uspjelo, i kako bi se djeca analogno tome mogla približiti življenju zdravog djetinjstva, roditelji moraju iz pasivnosti prijeći u aktivne aktere koji imaju kontrolu i ravnotežu između djetetovih i roditeljskih potreba, osjećaja i obveza (Ehrensaft, 2002).

Komunikacija unutar obitelji najkonstruktivniji je način da se razriješe eventualni nesporazumi, a istodobno i jedan od najvažnijih putova prema osobnom razvoju svakog pojedinog člana, njihovoj međusobnoj bliskosti i novoj sinergiji. Razmjena, slušanje, i dijeljenje osjećaja bitan je dio dijaloga odraslih s djecom «...koja iako su drugačija od nas, ali su zaista sposobna razumjeti, naročito u ranom, predškolskom razdoblju, razloge

srca» (Rinaldi, 2006, str. 83). Ako je cilj odgoja zadovoljno, sretno i odgovorno dijete, tada je potrebno da roditelji dobro vode djecu i da se u interakciji s njima kao i među sobom trude pokazati svoju osobnu odgovornost (Juil i Jensen, 2010). Pri tome autori posebno naglašavaju važnost autentičnosti ili izvornosti koja podrazumijeva sposobnost roditelja da bude iskren uvijek kada izražava svoje stvarne misli i osjećaje. Osim toga, svaka obitelj treba uspostaviti vodstvo koje se temelji na ravnopravnom dostojanstvu. Da bi se u tome što više uspjelo, potrebno je uzeti u obzir potrebe svih članova i odlučiti što je korisno za osobni i njihov društveni razvoj i za njihove daljnje društvene odnose. Fuller (2007) tvrdi da je najprikladniji benevolentni autoritet kojeg karakterizira roditeljska ljubav, ali i jasno neodobranje kršenja normi neprihvatljiva ponašanja. Roditelj postavlja granice i pravila, ali temeljena na logičnim i razumnim rješenjima i međusobnim dogovorima. Sve navedeno značajno doprinosi međusobnoj odgovornosti u obitelji koja treba biti uvijek otvorena i jasna. U tom kontekstu, Juil (2003, str.87) naglašava: *“Ravnopravnom distribucijom moći veliki su izgledi da će i roditelji i djeca jedni s drugima biti zadovoljni*, a istovremeno i jedan od najvažnijih puteva prema osobnom razvoju, bliskosti i novoj sinergiji“. Dijete predškolske dobi vrlo brzo će otkriti kada mu se pomaže, a kada ga se kontrolira njemu neprihvatljivim emocionalnim govorom jer ono može prepoznati različitost emocionalnih poruka. Osim toga, uvažavanje djeteta kao osobe podrazumijeva objektivno sagledati kako se dijete zaista osjeća i pomagati djetetu da govori o sebi, svojim osjećajima, mislima i vrijednostima. To istodobno zahtijeva roditeljsku senzibilnost za djetetovu individualnost i uzajamnu suradnju. Aktivno slušanje djeteta s ciljem njegova boljeg razumijevanja., čini temelj za uspostavljanje odnosa uzajamnog poštovanja i najbolji način na koji roditelji mogu pomoći djetetu da razvije pozitivnu sliku o sebi i razvoj samopouzdanja.

UMJESTO ZAKLJUČAKA

Postmoderna zajednica usmjerena je prema elaboraciji, eklektičnosti, ornamentaciji i inkluzivnosti i pomno interpretira vrijednosti obiteljskih zajednica. Mnoge promjene i načini shvaćanja posmodernističkog društva odrazile su se i na obitelj, na njezin identitet i definiciju njezine uloge u odnosu na pojedinca i društvo. Nadalje, promjene u tradicionalnim vjerskim i moralnim načelima, ravnopravnim odnosima žena i muškaraca, shvaćanju djeteta i djetinjstva znatno utječu na transformaciju obiteljske zajednice. Drugim riječima, obitelji su pod utjecajem promjena šireg društvenog konteksta doživjele velike promjene u strukturi, ulogama,

zadaćama, funkcijama, što se odrazilo na međusobne odnose i sustav obiteljskih vrijednosti. U tom smislu moguće je postaviti pitanje: „Ako stara pravila ne vrijede, a nova još nisu definirana, gdje tražiti oslonac, prema čemu se orijentirati“. Uvijek kada želimo definirati suvremeni obiteljski život u kontekstu postmoderne, nova definicija signalizira kraj poznatih struktura i dolazak novih načina i uvjeta života u svijetu koji je ponekad obilježen nesigurnošću, nejasnoćama i sumnjom. Definirajući obitelj kao krhku dinamičnu strukturu osjetljivu na vanjske i unutarnje utjecaje Gonzalez-Mena (2009) naglašava da potpuni konsenzus o definiciji nadolazeće obiteljske strukture nije postignut, unatoč boljem shvaćanju čovjekovih potreba, njegovih prava i intenzivnijem razumijevanju različitosti suvremenih obitelji. Prisutnost i uključivanje institucija u obitelji različitih kulturoloških, socijalnih porijekla trebaju otvoriti mogućnost za dijalog i susrete, nudeći tako djetetu mogućnost odrastanja u višestrukosti ponuda i vrijednosti. Zajednički odgoj pokreće procese koji nisu lagani niti kratkotrajni. Ljubetić (2011, str. 82) navodi: “obitelji svih kulturoloških pozadina, obrazovanja i primanja moraju ohrabrivati i poticati svoju djecu, razgovarati s njima, pomoći im u planiranju, i fokusiranju na bitno, a to će uspjeti samo ako su aktivno uključeni u život svoje djece te s njima ostvaruju kvalitetne, zdrave odnose.“ Opravdano je zaključiti da iako se društvena važnost obitelji mijenja, njezina temeljna egzistencijalna važnost ostaje ista, bez obzira u kojoj kulturi obitelj egzistira, a to je konstruktivna interakcija njezinih članova te emotivna praznina uzrokovana destruktivnim odnosima njezinih članova. U detaljnom razmatranju ključnih ciljeva obiteljskog odgoja Juul (2003) naglašava da danas više nego ikada prije, imamo veću svijest o jedinstvenosti i vrijednosti svakog djeteta, a odgoj djece sve se više usmjerava na činjenicu da bi djeca trebala odrasti tako da budu to što jesu, da poznaju i prihvate sebe. Uloga obitelji kao najvažnije sredine djeteta u tome je nezamjenjiva.